

Prispevek bilateralnega avstrijsko-slovenskega znanstvenega sodelovanja k raziskavam rokopisnih in tiskanih besedil starejšega slovenskega slovstva

Tatjana Vučajnk* & Andrejka Žejn**

Abstract

This article discusses the research cooperation between the University of Klagenfurt's Institute of Slavic Studies and the ZRC SAZU Institute of Slovenian Literature and Literary Studies in Ljubljana funded by the Austrian Exchange Service (OeAD) and the Slovenian Research Agency (ARRS) as part of bilateral academic and technical cooperation. It presents the history and current research focus of both institutes, the course of the project, and the central content-related, technical, and conceptual intersections in the research of both project teams.

Key words: Austrian-Slovenian cooperation, Andrej Šuster Drabosnjak, digital humanities

* Inštitut za slavistiko Alpsko-jadranske Univerze v Celovcu; Tatjana.Vucajnk@aau.at

**ZRC SAZU Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede; andrejka.zejn@zrc-sazu.si

Od januarja 2018 do konca decembra 2019 poteka v okviru znanstveno-tehničnega sodelovanja (Wissenschaftlich-Technische Zusammenarbeit, WTZ) projekt pod naslovom *Neznana in manj znana rokopisna in tiskana besedila starejšega slovenskega slovstva v širšem slovenskem, regionalnem avstrijskokoroškem in avstrijskem kontekstu ter implementacija rezultatov raziskav*. Partnerja v projektu sta Inštitut za slavistiko Alpsko-jadranske univerze v Celovcu¹ in ZRC SAZU Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede v Ljubljani.² Vodji projekta sta dr. Herta Maurer-Lausegger v Celovcu in dr. Matija Ogrin v Ljubljani, oba uveljavljena raziskovalca na vsebinskem področju projekta. Na partnerskih ustanovah sta se oblikovali projektni raziskovalni skupini, katerih člani s svojimi komplementarnimi raziskovalnimi težji doprinašajo k interdisciplinarnosti in vsebinski širini projekta. Članici avstrijske raziskovalne skupine sta poleg vodje še dr. Tatjana Vučajnk (tudi koordinatorica projekta v Avstriji) in dr. Nataša Hribar, člani raziskovalne skupine v Sloveniji so dr. Andrejka Žejn (koordinatorica projekta v Sloveniji), dr. Monika Deželak Trojar, Nina Ditmajer in dr. Luka Vidmar. Učinki sinergij naj bi izoblikovali nove smernice v razvoju znanstvenoraziskovalnega dela obeh ustanov.

Inštitut za slavistiko Alpsko-jadranske univerze v Celovcu

Že v samih začetkih je bil v skladu z zemljepisno lego univerze v avstrijskem alpsko-jadranskem prostoru na stičišču germanske, slovanske in romanske jezikovne skupine ob ustanovitvi Visoke šole za izobraževalne vede leta 1970 predviden evropski center za osnovno in nadaljnje izobraževanje. Visoka šola za izobraževalne vede v Celovcu se je izoblikovala v izobraževalno ustanovo, ki naj bi privabljala tudi študente iz sosednjih držav. Prominent ruski znanstvenik Aleksander Isačenko je 30. junija 1971 na tedanji Visoki šoli dobil redno profesuro za splošno in uporabno jezikoslovje s posebnim poudarkom na didaktiki slovanskih jezikov, kar pomeni tudi začetek slavistike na inštituciji. S 1. oktobrom 1973 so uvedli tako na diplomski ravni kot pedagoški smeri sledeče študijske smeri: nemška filologija; anglistika in amerikanistika; francoščina; italijanščina; ruščina; slovenščina; filozofija, pedagogika in psihologija; in kot poskus vzgoja in izobraževanje. V ospredju izobraževalnega profila je bilo povezovanje znanstvenega izobraževanja s praktičnimi veščinami. V tem letu se je začelo tudi intenzivno sodelovanje z Univerzo v Ljubljani, saj je bil že avgusta 1973 uveden lektorat za slovenščino; današnja slovenistika pa ima s strani celovške univerze izbranega in zaposlenega lektorja³ za slovenščino.

¹ Znanstveno sodelovanje v Avstriji financira OeAD, šifra projekta SI 17/2018.

² Znanstveno sodelovanje v Sloveniji financira Agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije, šifra projekta BI-AT/18-19-018.

³ Enako velja za tudi za lektorje ruščine in bosanščine/hrvaščine/srbščine.

Aktualno raziskovalno in poučevalno težišče slavistike so slovanski jeziki (slovenščina, bosanščina, hrvaščina, srbsčina in ruščina), njihova literatura in kultura, in sicer na ravni dodiplomskega in podiplomskega študija (vključno z doktoratom), ter pedagoški študij slovenščine. Znanstvene raziskave Inštituta za slavistiko v prvi vrsti upoštevajo dvojezično in večkulturno komponento, obenem so vpete v nemško govoreči geografski in kulturni prostor. V okviru Alpsko-jadranske univerze v Celovcu je Inštitut za slavistiko skupaj z Inštitutom Roberta Musila in Inštitutom za germanistiko partner projekta KONDE – *Kompetenznetzwerk Digitale Edition* (<http://www.digitale-edition.at/>), preko katerega je vključen v aktualni digitalnohumanistični pristop k raziskovanju in predstavitvi besedil, s poudarkom na večjezičnosti in večkulturnosti.

Znotraj inštituta se z raziskavami slovenskega jezika, kulture in literature ukvarja pet redno zaposlenih sodelavcev, tem se kot gostujoči predavatelji pridružujejo tako kolegi iz Slovenije kot tudi pripadniki slovenske manjšine na avstrijskem Koroškem. Raziskovalna področja so v tesni povezavi z alpsko-jadranskim prostorom ter umestivijo izbranih slovanskih tem v ta kontekst. Še dodatno razširitev pa prinašajo raziskave in študij ostalih slovanskih jezikov in s tem vprašanje umeščenosti slovenističnih raziskav v širši slovanski kontekst. Osrednja tematska področja slovenističnih raziskav so otroško in mladinsko leposlovje, starejša in novejša slovenska literatura, film in literatura, avdiovizualna dialektologija ter didaktika slovenščine kot prvega, drugega, tujega jezika. Ravno z didaktiko, dialektologijo in mladinsko književnostjo se vzpostavlja najbolj produktivna vpetost v lokalno okolje. Inštitut je namreč lociran v središču koroškoslovenske narečne skupine, s katero se povezuje na področju dvojezičnega šolstva, pomembna pa je tudi njegova vloga kompetentnega centra raziskav slovenskih narečij na avstrijskem Koroškem z inovativnimi, zlasti avdiovizualnimi metodami.

ZRC SAZU Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede

Začetek današnjega Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede sega v leto 1948, v čas povojne reorganizacije Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Za prvega upravnika takratnega Inštituta za literaturo je bil imenovan akademik in predsednik SAZU France Kidrič, ki je doktoriral in se habilitiral na dunajski filozofski fakulteti. Leta 1972 se je inštitut preimenoval v Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede. V začetku osemdesetih let je nastal Znanstvenoraziskovalni center SAZU, v katerega organizacijsko strukturo danes spada tudi Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede.

V ospredju delovanja inštituta v prvih letih so bile biografsko-bibliografske raziskave slovenske literature, v šestdesetih letih se je vsebina raziskav najprej razširila na literarno zgodovino, v začetku sedemdesetih let se je ob literarnozgodovinski vzpostavila še literarnoteoretska sekcija. Danes na inštitutu v okviru raziskovalnega programa in več pro-

jektov,⁴ preko katerih je inštitut večinsko financiran, deluje deset raziskovalcev, nekateri so angažirani tudi kot predavatelji na slovenskih univerzah. Na inštitutu poteka tudi peštra izdajateljska dejavnost: vse od leta 1946 je v inštitutski domeni vsebinska in metodološka zasnova Zbranih del, leta 2016 pa je izšla prva knjiga Del starejšega slovenskega slovstva, podzbirke k Zbranim delom. Prva monografija v zbirki je bila znanstvenokritična izdaja pomembnega slovenskokoroškega dramskega besedila *Kapelski pasijon*.⁵ Raziskovalna skupina iz Slovenije ima zlasti veliko izkušenj in znanja na področju uporabe metod digitalne humanistike, ki se opira na tradicionalne tekstnokritične metode. Elektronske znanstvenokritične izdaje izhajajo v digitalni knjižnici eZISS (<http://nl.ijs.si/e-zrc/>). Od leta 1978 so inštitutski sodelavke in sodelavci oblikovali zbirko Literarni leksikon, ki jo je leta 2004 nadomestila zbirka *Studia litteraria*, v kateri izhajajo znanstvene monografije in tematski zborniki. Najnovejša zbirka *Apes academicae* je bila zasnovana nedavno, in sicer leta 2017 z izidom knjige Monike Deželak Trojar o življenju in delu Janeza Ludvika Schönlebn.⁶

Področje sodelovanja

Vsebina sodelovanja med obema ustanovama naj bi zajemala del slovenske literarne produkcije, ki je ostal v rokopisih in večidel ni prodrl v obliko tiskane knjige. Raziskave neznanih in manj znanih slovenskih rokopisov na obeh raziskovalnih ustanovah potekajo z medsebojno neodvisno koncipiranim metodološkim aparatom in na ozadju različnih literarno- in kulturnozgodovinskih perspektiv. Eno od težišč raziskovalnega dela dr. Herte Maurer-Lausegger (<http://www.kwfilm.com/>) so koroška bukovniška besedila, s poudarkom na njihovi vpetosti v dvojezični kulturnozgodovinski in narečni prostor. Dr. Matija Ogrin je v svojih predhodnih raziskavah s področja digitalne humanistike vzpostavil odprt spletni repozitorij *Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja* (<http://ezb.ijs.si/fedora/get/nrss:nrss/VIEW/>) in zasnoval interdisciplinarno zbirko elektronskih znanstvenokritičnih izdaj starejšega slovenskega slovstva eZISS (<http://nl.ijs.si/e-zrc/>) ter zbirko *Dela starejšega slovstva* v tiskani obliki (gl. zgoraj).

Ena od osebnosti, ki je pomembna tako v koroškoslovenskem kot tudi splošnoslovenskem literarno-kulturnem prostoru in predstavlja presečišče osrednjih raziskav obeh vodij projekta, je Andrej Šuster Drabosnjak, koroškoslovenski bukovnik, ki je deloval v

⁴ Seznam z vsebinskim opisom zaključenih in aktualnih projektov, v katerih sodelujejo sodelavci inštituta, je dostopen na <https://isllv.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti#v>.

⁵ Prim. *Kapelski pasijon: komedija od Kristusoviga trplinja, katiro so nekidej na te veliki četrtek inu na te velikonočni pondelek v Kapli špilali: editio princeps: znanstvenokritična izdaja*. Ur. Erich Prunč in Matija Ogrin. Ljubljana – Celje: Založba ZRC, ZRC SAZU – Celjska Mohorjeva družba, 2016.

⁶ Prim. Monika Deželak Trojar: *Janez Ludvik Schönleben (1618–1681): oris življenja in dela*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017.

času skupnega politično- in cerkvenoupravnega prostora habsburške monarhije. Drabosnjakovo delo se je izkazalo kot odlična priložnost za zastavitev skupnih raziskovalnih usmeritev, ki jim lahko v prihodnosti sledi konkretna znanstvenokritična izdaja. Najboljši pregled nad Drabosnjakovim opusom, z vidika kulturnega pomena, jezikovnih značilnosti in uprizoritev, ima dr. Herta Maurer-Lausegger, saj je Drabosnjak že vrsto let ena od njenih raziskovalnih tem.⁷ Načrti o predstavitvi tega avtorja v zbirki znanstvenokritičnih izdaj Inštituta za slovensko literaturo in literarne vede pod uredništvom dr. Matije Ogrina pa pomenijo ovrednotenje bukvnikov kot soustvarjalcev v slovenskem kulturnem prostoru ter njihovega doprinosa k razvoju slovenskega slovstva v najširšem kontekstu.

V metodološkem smislu vsaka skupina prispeva s svojim pristopom, ki ga je razvila v teku raziskovanj in objav. Eden izmed ciljev projekta je uskladitev in dopolnitev tako vsebinskih kot tehničnih in konceptualnih vidikov. Vsebinski vidik pomeni usklajevanje vidika interpretacije z regionalnega in vseavstrijskega na eni strani ter vseslovenskega na drugi; tehnični vidik zajema uskladitev programskih orodij in metod digitalne humanistike, pri čemer slovenski raziskovalci lahko primerjajo prakso izdajanja znanstvenih virov z metodami digitalne humanistike iz avstrijskega jezikovno-kulturnega okolja v projektu KONDE; konceptualni vidik pa zahteva usklajenost s širšim splošnim konceptom znanstvenokritičnih izdaj besedil starejšega slovstva na Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede.

Poleg jedrnega cilja, tj. pregleda in pretresa opusa Drabosnjakovih del z namenom zasnove znanstvenokritične izdaje, ima projekt tudi širše raziskovalne cilje. Doprinos ostalih članov obeh raziskovalnih skupin pokriva teme jezuitska dramatika, pasijonska duhovna literatura, pripovedna literatura, pesništvo v obdobju razsvetljenstva in romantike, literarno-kulturno dogajanje v kranjsko-štajersko-koroškem prostoru v 17. in 18. stoletju, starejša slovenska literatura kot kanon v didaktiki slovenščine kot drugega in tujega jezika ter oblikoskladenjske analize izbranih rokopisnih besedil.

Del raziskav poteka kot študij literature in pregled gradiv v knjižnicah in arhivih v Celovcu, kot so Univerzitetna knjižnica, Mohorjeva založba in Deželni arhiv v Celovcu. Neposredni študij virov in literature omogoča poglobljeno vedenje o vlogi nemških predlog, o kulturnozgodovinskem ozadju in njegovem širšem vplivu na književno produkcijo v slovenskem jeziku, in sicer v zvezi z vsebino, stilistiko, literarnimi vrstami ali zvrstmi, stopnjo prirejenosti besedil in besediščem. Obiski v Sloveniji avstrijskim raziskovalcem vzajemno omogočajo dostop do več znanstvene literature in primarnih arhivskih virov, zlasti rokopisov, ki jih hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici (NUK), ZRC SAZU

⁷ Prim. Andrej Šuster: *Marijin pasijon 1811*. Izdajo zasnovala in uredila in spremno besedo napisala Herta Maurer-Lausegger. Celovec: Mohorjeva družba, 1990 (Zbrana bukovniška besedila 1). Prim. Andrej Šuster: *Pastirska igra in Izgubljeni sin: izvornika in njuni prečrkovani prevedbi*. Zasnovala in uredila in spremno besedo napisala Herta Maurer-Lausegger. Celovec – Ljubljana – Dunaj: Mohorjeva družba – Krščanska kulturna zveza, 1992 (Zbrana bukovniška besedila 2). Prim. še Herta Lausegger: Sprachliche Charakteristika des volkstümlichen »Gierten Shpils« von Andreas Schuster Drabosnjak. *Wiener Slavistischer Almanach* 22 (1988), str. 273–294.

Inštitutu za slovensko narodopisje in Arhivu Republike Slovenije. Potencialno novo odkrito gradivo lahko pomeni dopolnitev repozitorija *Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja* z rokopisi in rokopisnimi ostalinami.

Dosedanje uresničevanje ciljev projekta

V letu 2018 sta bila izvedena dva obiska v Ljubljani in štirje obiski v Celovcu, do konca junija 2019 dva obiska v Celovcu in trije v Ljubljani. Dosedanji obiski so vzajemno prispevali k seznanjanju raziskovalcev iz Celovca z vsebinskim, tehničnim in konceptualnim vidikom spletnega repozitorija *Neznani rokopisi slovenskega slovstva 17. in 18. stoletja* ter knjižnico elektronskih znanstvenih izdaj *eZISS*; med drugim z že oblikovanimi smernicami kritičnih prepisov starejših slovenskih rokopisnih besedil in programskega orodja, ki so standard pri pripravi elektronskih in tiskanih znanstvenokritičnih izdaj v Ljubljani.

Vsi raziskovalci, ki so se že udeležili izmenjave, so v knjižnicah in arhivih v Celovcu in Ljubljani našli ustrezno gradivo in literaturo za svoje raziskave. Izpostaviti moramo izsledke vodje avstrijske projektne skupine dr. Herte Maurer-Lausegger, ki je v rokopisnem oddelku Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani pregledovala gradivo o koroškem bukovniku Andreju Šusterju Drabosnjaku in z njim povezano zapuščino akademika dr. Bratka Krefta ter ugotovila, da NUK hrani Drabosnjakovo različico pasijonske igre z naslovom »Komedia od zaliga grenkjeiga terplenja inv Smerti Jesusa Kri/tusa na/higa lubesnjeveiga Go/puda inv adreshenika 1818«, čeprav je po strokovni literaturi najstarejši ohranjeni rokopisni prepis datiran z letnico 1841. Raziskovalka je prepoznala rokopis kot Drabosnjakov avtograf, vendar bo za dokončno potrditev potrebna še strokovna grafološka ocena. Iz lastne koroškonarečne jezikovne kompetence in kot strokovnjakinja za Drabosnjakovo delo je dr. Herta Maurer-Lausegger tudi rokopisno knjižico »Zarotitve« doslej neznanega avtorja prepoznala kot rokopisno izročilo z značilnimi narečnimi prvini s stičišča rožanskega in vzhodnozilskega narečja, našla pa je tudi indice, da gre za Drabosnjakov zapis. Veliko gradiva o uprizarjanju Drabosnjakovih del je pridobila na ZRC SAZU Inštitutu za slovensko narodopisje. Vse te nove ugotovitve ob prvem stiku z gradivom bojo nedvomno predmet njenih nadaljnjih raziskav.

Projekt posebej poudarja potrebo, da se rezultate raziskav predstavi tako v okviru univerze kot v okviru slovenske skupnosti in druge širše javnosti na avstrijskem Koroškem ter v slovenskem prostoru. Skladno s tem sta med gostovanji slovenskih raziskovalcev v Celovcu potekali tudi dve predavanji. Dr. Andrejka Žejn je v predavanju z naslovom *Koroške izolekse v okviru Leksikalne inventarizacije slovenskega ljudskega jezika na avstrijskem Koroškem* v jezikoslovnem seminarju študentom slavistike in zainteresiranim profesorjem predstavila svoje pretekle raziskave koroškega narečnega besedišča. Drugo predavanje se je odvijalo v sklopu obeležitve 250. obletnice rojstva Andreja Šusterja Drabosnjaka v Celovcu. Na prireditvi sta vodji avstrijske in slovenske projektne skupine

kot osrednja govornika širši zainteresirani javnosti na avstrijskem Koroškem predstavila Drabosnjakov opus in metodološki aparat za znanstvenokritično predstavitev Drabosnjakovega dela.⁸

Nadaljnja perspektiva sodelovanja

Do konca trajanja projekta, tj. do 31. decembra 2019, se bojo odvili še nadaljnji obiski v Celovcu. Pričakujemo, da bodo člani raziskovalnih skupin uspešno nadaljevali načrtano delo in s pomočjo virov in literature poglobili lastna raziskovalna težišča ter predstavili svoje raziskave. Sodelovanje, ki ga omogočajo medsebojni obiski raziskovalcev partnerskih ustanov, lahko v prihodnosti vodi tudi h konkretnjšim rezultatom, kot je znanstvenokritična izdaja, ki bi lahko vsebovala že znana in na novo odkrita Drabosnjakova dela, oz. nov bilateralni znanstvenoraziskovalni projekt.

Literatura

- Črnivec, Ljubinica: Lektorat slovenščine v Celovcu. V: *Srečanja 1*. Ur. Boža Krakar Vogel et al. Oddelek za slovanske jezike in književnosti. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 1998, str. 49–53.
- Črnivec, Ljubinica: Slovenščina na univerzi v Celovcu. V: *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik*. Ur. Marja Bešter, Erika Kržišnik. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete, 1999, str. 57–62.
- Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ob petdesetletnici*. Ur. Darko Dolinar. Ljubljana: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede, 1998.
- Maurer-Lausegger, Herta: Pavle Zablatic: učitelj na celovski univerzi in sodelavec celovškega radia. V: *Simpozij o dr. Pavletu Zablaticu (2003; Bilčovs)*. Zbornik predavanj in prispevkov. Ur. Majda Fister, Peter Fister. Klagenfurt/Celovec: Mohorjeva založba, 2004 (= Koroški etnološki zapisi. Glasilo Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik, 4), str. 56–69.
- Maurer-Lausegger, Herta: Zur Slowenistik an der Universität Klagenfurt. V: *Wiener Slavistisches Jahrbuch 53* (2007), str. 247–254.
- Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev 1946–2016. 70 let izhajanja*. Ur. Matija Ogrin. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.

⁸ Ob spominski slovesnosti je dr. Herta Maurer-Lausegger pripravila pregled del Andreja Šusterja Drabosnjaka in izbor literature o Drabosnjaku.